

protiv provincijalnih kriterija

• ISTVAN BOŠNJAČKI

Dovoljite mi da kažem nešto o potrebi i začaju integracije u oblasti kulture, iz aspekta prevladavanja provincialnog nivoa na području duhovnog stvaralaštva.

Od prvog signala — da tako nazovem govor druga Titu na debati o Prednacrutu Ustava — sa sva do današnjih dana o duhovnoj integraciji je govoreno toliko i često tako da danas čovek izgovara tu sintagmu sa izvesnom božnjom da ne zvuči kao izizvana, banala fraza, bez ikakve emotivne podloge, premda ta podloga postoji i primorava čoveka da izgovara taj u našoj praksi neotelovljeni pojam s akcentom najintenzivnijeg revolta. Ipak ču pokušati da govorim o njemu — iz spome-nutog aspekta.

Anketu o stvaranju jedinstvene socijalističke kulture, koju su posle govorova druga Titu u Skupštini vodile Književne novine, pokazala je kako u tom trenutku nismo bili u stanju čak ni da ocenimo značaj nedostatka integracije, da sagledamo tragost — neka mi bude dozvoljeno da se tako izrazim — balkansko-panskih primitivizma, sadržanog u nacionalnoj neizvještosti, što se, pored ostalog, krije iz te pojave duhovne dezintegracije. U tvoj anketi (pored nekoliko pametnih misljenja) uglavnom se govorilo o takvim stvarima kao što su potrebe preštampavanja knjiga na sve jugoslovenske jezike, davanje stipendija mladim književnicima za boravak u drugoj republici, međusobna saradnja pisaca raznih nacionalnih književnosti u časopisima i listovima, gostovanje pisaca iz jednog u drugo područje, — a da fraže à la „ljepota bratstva“ i ne spomenem. Međutim sve ovo — i to je prilично tragično — nije izgovoreno bez razloga; i u temama za naše ovdješanje razgovore istaknuće je, da u našoj kulturi nije ostvareno ni ono što se moglo postići administrativnim dekretnima, a to su: kulturno-umetnički susreti predstavnika naših republika, organizujući kulturne manifestacije, savezne književne i umetničke nagrade, snabdevanjem časopisima iz ostalih, nematičnih republika, itd. Nisu ostvareni, dakle, ni ovil osnovni, primitivni vidovi uslova za stvaranje jedinstvenog jugoslovenskog kulturnog medija, pa onda se i ne treba čuditi ako naša „kritička svest“ zastaje pod „saznanjem“ „ljepote bratstva“ i ostalih „ljepota“ i „lepota“ duhovne integracije.

Nimalo ne pretendujem na originalnost sa tvrdnjom, da pitanje integracije u oblasti kulture a posebno umetnosti jeste, u prvom redu, pitanje prevladavanja palatačkog, čaršijskog (naziv) kvaliteta, odnosno pitanje oslobađanja od provincialnog obeležja umetnosti i umetnošća na-

sih umetničkih i umjetničkih republika, pokrajina, palanaka i salas. Dovoljno je navesti samo jedan primer, da bi smo se podsetili na fatalni značaj lokalnih „sistema vrednovanja“, ocenjivanja umetničkih vrednosti, „vlastitim, domaćim“ merilima: Mihalj Babits se kod nas Madara spominje kao jedan od deset najvećih madarskih pesnika. Za Miroslava Krležu, međutim, koga kod ocenjivanja pesničkih vrednosti ovog našeg pesnika nisu vodile nikakve nacionalne, madarske instance, Babits je „provincijalni pesnički imitator.“

Kult lokalnog, vlastitog, „naslega“ je ujedno i kult provincijalnog, čiju je najblizi determinanti: primitivizam. Tog primitivizma se posebno „signala“ polako oslobodamo — ali uglavnom deklarativno, dok u surštinu se i dalje gaji kult svega toga što je „naše“ (što u određenim slučajevima znači: madarska, hrvatska, srpsko, pisano, naravno, velikim početnim slovima).

Mislim, na primer, da nisamdaleko od istine ako tvđim, da kod nas, kod naših naroda postoji iluzija celovite, kompletne nacionalne kulture i bogate kulturne tradicije. Interesantno je bilo, recimo, sekupiti u časopisu zadnjih godina kritičarske polušta podizanja na pješestal takvih kulturno-historijskih, a ne umetničkih ljestvica, čija je najveća (realna) vrednost u tome, što su bili „veliki rođoljubi“ i „istinski borci za dobro svog Naroda“, ili što su bili na relativno višem stupnju pismenosnosti, odnosno na nižem nivou neplimenosti od ostalih piskarča svojih vremena.

Poznato je i to (sam u našoj otmjeni) štampi nije otmeno pisati o tome) da se na relaciji Beograd-Zagreb i obratno vodi jedna zakulisna borba prefinjenih intelektualaca-sovinstva oko prestiže, oko „vezere“ i „niže“ vrednosti, veće i manje tradicije kulture i umetnosti Srba, odnosno Hrvata. Kao da je rečenica druga Tita izrečena na VII kongresu SOJ-a („Najčešći udržene u jednu socijalističku zajednicu unose svoja najpozitivnija kulturna i druga nadležja u zajedničku riznicu“) shvaćene ka signal za fini „dokazivanje“ veće ili manje kulturne tradicije pojedinih nacija, — u razmazu visoko — i ostromunim, ali veoma diskretnim diskusijama nastavlja se stara praksa, verovatno ne iz skrene pobjede da se u zajedničku, jugoslovensku riznicu nesebično unosi što više od nacionalnog vrednog, već iz prostog razloga što smo na takvom stepenu nacionalne iživljjenosti, da se ponekad dopušta i takav lukus, da se, recimo, počne sanjariti o stvaranju republike armije i republikari o stvaranju republike armije i republikari na

Prema primitivističkom „kultu vlastitog“ i prema iluziji o „celovitoći“ svoje kulture nisu imani, naravno, ni nacional-

nosti. Da uzmem jedan karakterističan primer s madarskog jezičkog područja: usmenje novine, „Elektel“ (u bukvnom prevodu: „Znak života“), koje izlaze u Subotici, organizovale su ovog proleća među madarskom srednjoškolskom omiladionom takmičenje: „Pokaži što znaš?“ iz oblasti književnosti. I to kakve književnosti! Dok se naprimjer, u Madarskoj takvo takmičenje organizuje iz francuske, engleske, ruske književnosti, naši subotički literati su stavili na dnevni red veoma dobro pripremljenog i organizovanog, višemesecnog takmičenja — kako to oni nazivaju — „vojvodansku madarsku književnost“. Metod „obrade“ i popularizacije te regionalne književnosti je veoma zanimljiv: predratni i posleratni provincijalni piskarči su (nakon toga što su takmičari određivali njihove datume i mesta rođenja, nazive prvih zbirki i ostale „sudobnosne“ podatke) brižljivo očistili od blata i prasište blagošljane nam zemlje vojvodanske — i tako se publici svečeno obučenoj serviraju, kao bogzma kakve literarne veličine, stvarajući na taj način iluziju o tome, kada je bogatoj literaturi Madara u dalekoj bliskoj prošlosti stiže jedne provincije, koja se ma kako bi to naši nacionalni zaslepljeni magoni Želeli dokazati, ipak nije približila „književnoj pokrajini“, nekadašnjeg Provana.

Znači, u spomenutom pogledu na nacionalnosti se ne razlikuju od naroda, premda su one u Jugoslaviji u izvesnom privilegijom polozaju, narocito novije generacije, rođene posle revolucije: one imaju šansu da se naprave emancipiraju od istorijskih predrasuda, kao što je „domovina“ i „nacija“, nazivajući domovinom — bez razlike na nacionalni sastav — onu zemlju, u kojoj čovek — po definiciji Ervin Šinka — „oseća da ono što radi dobro svoj smisao“. U tomu smislu nacionalnosti bi trebalo odigrati značajnu ulogu na polju duhovne integracije: trebale bi pokazati da se u praksi (a ne deklarativno) diskvalifikuju nacionalne i nacionalističke primesu kod ocenjivanja i privlačenja kulturnih dobara naroda i nacionalnosti s kojima žive pod istim podnebjem.

I na kraju, da bi izbegao eventualne nesporazume, naglašiću ono, što se inače sa mo po sebi podrazumeva: ne radi se o osudi negovanja nacionalnog pozitivnog, već sam onog što stvara zaprekulu „dajljen stvaranju zajedničkih kulturnih i drugih tekovina socijalističkog stvaralaštva“ (kako je drug Tito nazvao duhovnu integraciju), tko, radi se o osudi onog, što predstavlja pogodno tlo za stvaranje i negovanje provincialnog primitivizma i kića u kulturi i umetnosti. Mi treba da se

založimo za duhovnu integraciju jugoslovenskih naroda i nacionalnosti, ali ne u ime nekih četrdesetosmačkih parola, „bratstva i jedinstva“, međusobnog upoznavanja i približavanja naših naroda“ itd., itd., nego u ime kulturnog i umetničkog kvaliteta čiju je predušlov iskorenjivanje lokalističkih principa i meraši svih vrsta, i stvaranje zajedničkih, jugoslovenskih kraljica.

• VUK BABIĆ

Deviza: politika — političarima, umetnost — umetnicima, Šrafovi — metalškim radnicima, i t.d. mislim da je potpuno pogrešno, pogotovo kad se radi o umetnosti. Mi nemamo nikakvog prava da tražimo od ljudi koji se bavi politikom ili kojih se bave proizvodnjom, koji rade na drebaku, ili u ustanovama, da se ne mešaju u ono što stvara umetnik. Ovo društvo je dalo svakom čoveku pravo da se mesaju u ono što se uže se politika. Osnova naše društvene i državne organizacije je i zasnovana na tome. Zato se ni umetnici ne mogu boriti ni za kakvu svoju „autonomost“, ni za kakvo pravo da odlučuju isključivo isam i o sebi, a da svi ostali budu van umetnosti, njenož život i njenih problema. Tačka tendencija mogla bi da doveđe do nečega što kod nas već u priličnoj mjeri postoji, do — izolacije umetnosti. Ovi razgovori koji se objavljaju po raznim listovima i časopisima nemaju dovoljno svrhe, jer deluju samo u zatvorenom krugu i ne stignu do tzv. potrošačke kulture. Pitanje je, međutim, šta da stvaraoči učine da se premoste razlike i barjere između stvaralača i primalača kulture...

OBAVEZE DANASNIJE UMETNIKA

• BRANISLAV PETROVIĆ

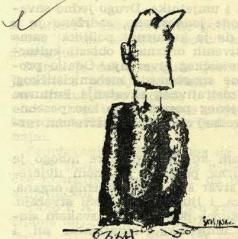
Već dva dana slušam diskusije i uspešno mi je da zapazim da svih diskutanti (oši) nisu govorili Raša Popov i Žika Berislavović od kojih nešto drugo očekujem) podvlače oštru razliku između politike i kulture. To je nešto što me ozbiljno zabrinjava. Po mom mišljenju ta dva pojma i treba deliti, i to oštro, bodljikavim žicom, ali kad si pojmovi odnose na buržoasku, naročito fašističku zemlje. Ako jedan pisac u Frankovoj Španiji u svojim knjigama zastupa Frankovu ideologiju i Frankov-moral, takav pisac, razume se, može biti pisac za sebe i svoju porodicu i za Franaku, ali nikako za ovaj skup. U tim zemljama, gde se socijalizam još uvek visoka budućnost, kulturu i umetnost moramo apsolutno deliti od politike. A ovde, DANAS i OVDE, DELITI KULTURU OD POLITIKE smatram da je potpuno besmisleno. Diskutanti su ovde skoro posvadali ta dva pojma. Tako da ispadaju da su naši političari skoro protiv umetnosti i kulture. Glupost dostojna poštovanja zbog svojih razmera.

Dužnost današnjeg umetnika jeste da stvara iz politike za politiku, shvatajući pod rečju politika sve vagone jedno sovjetskih politika sve vagone jedno sovjetskih sovjetskih voza. Šta znači u socijalizmu stvarati iz politike za politiku? Znači biti hrabar, kao nikad u istoriji. Jer mnogo je lakše obratiti se oštro čoveku koga ne voliš, koga šta više, mrziš, (pisac u Španiji) nego reći voljenoj devojci SLOVO NA BANKETU BILA SI UKRUCENA I PONASALA SI SE VEOMA GLUPAVO (stvaralač u socijalizmu). A stvaralač, ako je stvaralač, mora reći knezovi. Ne pomereni nekog kneza koji

istinu pa ma kako ona bila bolna. Jer Smrti, koje ne trpi nikakvu laž. Mi u svetskoj literaturi imamo više primera kako su pisci stvarali iz politike za politiku, a genijalno i istinito i monumentalno. Prvi koji uvek pada na pamet kad se pomene umetnost i politika jeste Filip Višnjić, najrevolucionarniji i najveći pesnik svoga vremena. Njega su, uživsenog i nesrećnog, kako bi to rekao Andrić, s kamenitih prsačkih drumova u malu ponjenu Srbiju privukli magneti ustanaka, magneti revolucije. Tadašnji političari Srbije, oslobodioći i vodi, u seljačkim gumenjima, nepismeni, odmah su, po instinktu valjda, osetili u ovom davnom slepom starcu svoga pesnika. A znali su, iako su bili nepismeni, da se nigde i nikad nije moglo izvesti revoluciju bez pesnika. I oni su Višnjić koji je dotele išao za prsačkim štapom obasuli svim mogućim državnim počastima i honorarima. Luka Lazarević, Stojan Čupić, Milenko Stojković, Petar Dobrenjac i drugi, dali su mu konja, odelo, hranu. Vožd Karađorđe bio je stalno uz njega. On mu je čini mi se (pitati Surepa) poklonio srebrno sedlo za konja. Višnjić je, dakle, imao sve što ume da zaželi jedan pesnik: hranu i slavu. Pesnik, s kojim će kasnije Mušički razgovarati nervozno i nesrđivo, bio je u maloj Srbiji pravi državni pisac. Kao državni pisac on je morao da peva o teškoćama kroz koje je prolazila ta država. Ako preko dana dođe do bitke s Turcima, on je do mrtvaka, do zatišja, morao ispevati pesmu. Uveće, uz vatru, uz ranu, da je pevao svoju pesmu. Prva publika, i cenzura na neki način, bili su među umne da zaželi jedan pesnik.

TU KNEZOVI NISU RADI KAVZI... Neka ovaj cenjeni skup proceni hrabrost Filipa Višnjića kad je knezovima u lice rekao TU KNEZOVI NISU RADI KAVZI. On je rizikovao konja, hranu, slavu — sve to umne da zaželi jedan pesnik.

Drugi, gotovo identičan primer, bio je primjer Vladimira Vladimirovića Majakovskog — Filipa Višnjića Oktobarske revolucije u Rusiji. I on je delovao iz re-

volucije, baš kao Višnjić; voleo je baš kao i Višnjić, ali se nikad nije plasio da u imu viših nebeskih istina kaže pravu zemaljsku istinu — eto zašto sam ga upredio sa Višnjićem.

Isak Babelj je takođe delovao iz revolucije i naravno za revoluciju. Ali na svoj način: on je razotkrivao crne trenutke revolucije. On je svoju hrabrost platio, kako to, sad ni Staljin, bacuška, pošto je mrtav, ne zna.

Naveo sam ova tri primera a zaključak bio bi: STVARALAC MORA STVARATI IZ POLITIKE ZA POLITIKU ALI POTPUNO OTVORENO I HRABRO PO PRIMERIMA FILIPA VIŠNJIĆA I VLADIMIROVIĆA MAJAKOVSKOG. VIS SRBIJE PO NEBU VEDROME, najdživljiv je trenutna naše poezije. A i političku situaciju je sagledao duboko, veoma duboko, i što je za nas najvažnije, umeo je i imao hrabrosti da to saopšti.

(Diskusija vodena 2. juna 1963.)